

راهبردسنجی چالش‌ها و فرصت‌های استان کردستان در دفاع از سرزمین

دکتر علی محمدپور^۱، پرویز آقایی^۲

چکیده

یکی از مباحث محوری در حوزه جغرافیای نظامی، قابلیت دفاع از سرزمین و حفظ تمامیت ارضی کشور در زمان بروز بحران یا جنگ است. تاریخ کشور نشان می‌دهد که همواره باید شرایط دفاعی کشور را رصد کرد و در مقابل بحران‌های منطقه‌ای و جهانی آمادگی دفاع از خاک کشور را داشت. استان کردستان از جمله مناطقی است که در طول چهل سال گذشته دستخوش بحران‌های مختلفی بوده است و احزاب و گروهک‌های تروریستی ضد انقلاب اسلامی سعی کرده‌اند با شیوه‌های مختلفی از جمله جنگ نرم، حملات چریکی، اختلاف‌افکنی بین طوایف کردزبان و سایر موارد این استان را به منطقه‌ای پرتنش تبدیل نمایند. در این راستا، این پژوهش با هدف شناسایی مهمترین چالش‌ها و فرصت‌های استان کردستان درصدد ارائه راهبردهای مقتضی است تا با طبقه‌بندی آنها، از چالش‌های منطقه در حوزه دفاعی-امنیتی کاسته شود. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف کاربردی-توسعه‌ای می‌باشد. داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای (اسناد و مدارک) گردآوری شده است. یافته‌های پژوهش بر اساس SWOT و QSPM حاکی از آن است که استان کردستان دارای موقعیتی تهاجمی است. موقعیت تهاجمی به معنای وضعیت مطلوب منطقه و تسلط نقاط قوت و فرصت بر چالش‌های آن است؛ یعنی می‌توان با استفاده از قابلیت‌های فراوان استان کردستان چالش‌های موجود را برطرف کرد. در انتهای این پژوهش، راهبردها و راهکارهایی بر مبنای وضعیت موجود منطقه برای از بین بردن چالش‌های کنونی ارائه شده است.

واژگان کلیدی: چالش‌ها و فرصت‌ها، راهبرد، استان کردستان، مدل‌های SWOT و QSPM

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه مالک اشتر (نویسنده مسئول)، mohamadpor1976@yahoo.com ✉

۲. دانشجوی دکتری در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی تهران

مقدمه

مطالعه و پژوهش در مسائل دفاعی، لزوماً مربوط به جنگ، ناآرامی، تروریسم و ... علل وقوع آن است؛ زیرا انسان‌ها از دورترین زمان‌ها با یکدیگر سرستیز داشته‌اند و تغییر و تحولات ژرفی که در بخش‌های مختلف زندگی آدمی صورت گرفته، در این وضع تغییری به وجود نیاورده است. هیچ دوره‌ای از تاریخ را نمی‌توان یافت که در آن اثری از خشونت و جنگ نباشد و شاید به این دلیل به باور بسیاری از دانشمندان، صلح حالتی موقتی است، حال آنکه جنگ امری دائمی و همیشگی است (ازغندی، ۱۳۸۴: ۹). در جنگ هدف اصلی کسب غرامت، تصرف سرزمین، تجاوز و به دست آوردن امتیازات سیاسی است. در زمان بروز بحران‌ها و کشمکش‌ها، دفاع از سرزمین و استفاده از قابلیت‌های طبیعی و انسانی مورد توجه قرار می‌گیرد. در این مرحله، آگاهی از جغرافیای نظامی برای انجام مأموریت‌های نظامی امری مسلم است. مطالعه و بررسی جغرافیای نظامی به عنوان بخشی از مرحله طرح‌ریزی وقتی شروع می‌شود که یک مأموریت جدید از طرف قرارگاه فرماندهی رده بالاتر دریافت می‌گردد و فرمانده ضمن پرداختن به شرح جزئیات مأموریت آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. گام بعدی برآورد وضعیت می‌باشد. برآورد وضعیت به ارزیابی وضعیت موجود می‌پردازد که در زمان دفاع از خود چه امکانات و نیروهایی داریم. در زمان بروز جنگ و دفاع از خاک کشور باید تأثیر و کاربرد جغرافیای طبیعی و انسانی در طرح‌ریزی‌های عملیاتی و یا اجرای عملیات‌ها بررسی می‌شود. با افزایش جمعیت در یک منطقه جغرافیایی، قدرت دفاع از سرزمین نیز به مراتب افزایش خواهد یافت (صفوی، ۱۳۸۴: ۱۴-۱۰). قرآن کریم در آیات متعدد مسلمانان را به سازگاری و دوری از ستیزه دعوت می‌کند و انسان‌ها را از خطر شیطانی بر حذر می‌دارد. در آیات ۱۹۴-۱۹۰ سوره بقره نخست به مقابله با تجاوز امر شده و بر لزوم قتال با مهاجمان به منظور رفع فتنه تأکید گردیده و فقیه که در حقیقت مبارزه و معارضه با دعوت است، به منزله قتل نفس بلکه اشد از آن توصیف و تعریف شده است.

بیان مسئله

یکی از مناطق کشور که همواره سهم قابل توجهی از تحقیقات مربوط به حوزه نظامی و امنیتی را به خود اختصاص داده است، کردستان می‌باشد. این منطقه در دوران بعد از انقلاب کشمکش‌ها و بحران‌های داخلی و خارجی فراوانی را تجربه کرده است. جنگ هشت ساله دفاع

مقدس، نقش کردستان را در دفاع از سرزمین مورد توجه قرار داد. در مقابل گروه‌های تروریستی که از خارج و گاه در داخل کشور نیز نفوذ می‌کنند، باید فرصت‌های این سرزمین را بیش از پیش شناخت. به طور کلی جریان‌ات و تحولات استان کردستان هم‌زمان و پس از انقلاب اسلامی را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد. هم‌زمان با اوج‌گیری مبارزات انقلابی مردم ایران در سال ۱۳۵۷، سه جریان سیاسی در مناطق کردنشین ایران فعال بود:

الف) حزب دموکرات کردستان ایران که پس از کنگره سوم و تعیین عبدالرحمن قاسملو به عنوان رهبر حزب، تجدید سازمان کرده بود؛

ب) حزب کومله که مرکز آن در شهر سنندج بود. این حزب نخست با نام تشکل دانشجویان گرد مطرح شد و از نظر گرایش سیاسی و ایدئولوژیک مائوئیست بود. به اعتقاد آنها، نخست کردستان و بعدها، تمام ایران را می‌توان با تشکل مبارزات دهقانی در روستاها از طریق یک سازمان پیشتاز نجات داد. باید یادآور شد که در اوایل انقلاب، این حزب نخست با نام سازمان انقلابی زحمت‌کشان ایران (کومله) فعالیت می‌کرد؛ اما از سال ۱۳۶۰ به بعد، به حزب کمونیست ایران تغییر نام داد؛

ج) جمعیت جوانان مسلمان کرد که رهبری آن را احمد مفتی‌زاده عهده‌دار بود. این گروه به دلیل گرایش‌های سیاسی - ایدئولوژیک با دو حرکت قبلی تفاوت داشت، اما در مسئله خودمختاری کردستان با آنها هم‌رأی بود.

به غیر از احزاب و گروه‌های کردی که به دنبال منافع حزبی و قومی بودند، جریان طرفداران انقلاب اسلامی نیز در منطقه کردستان وجود داشت، هر چند مانند دیگر مناطق کشور قوی نبود.

با آغاز انقلاب اسلامی در ایران، مردم کردستان نیز مانند دیگر مناطق کشور به صف مبارزه علیه رژیم پهلوی پیوستند. البته کردستان نسبت به استان‌هایی مانند اصفهان، تبریز، قم و ... دیرتر به جریان انقلاب پیوست و در خود کردستان نیز سنندج دیرتر از مهاباد به صحنه مبارزه وارد شد. نخستین تظاهرات در ۱۸ خردادماه سال ۱۳۵۷، در مهاباد در جریان تشییع جنازه عزیز یوسفی (از زندانیان سیاسی که در زندان درگذشته بود)، رخ داد که به دستگیری عده‌ای به دست ساواک منجر شد. در سنندج نیز نخستین تظاهرات در روز ۱۵ مردادماه برای پشتیبانی از اعتصاب غذای ۲۴ روزه زندانیان سیاسی به راه افتاد. بعد از این وقایع، موج راهپیمایی و تحصن سراسر منطقه را فراگرفت و اهالی کردستان مانند مردم سراسر کشور در

مبارزه علیه رژیم شاه شرکت کردند و در روز ۲۲ بهمن‌ماه، مردم مناطق کردنشین به مناطق نظامی مانند شهربانی‌ها، ژاندارمری‌ها و... هجوم آوردند و آنها را تصرف کردند (آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، کد ۶۹۱). پس از بروز و حل این بحران‌ها، دوره‌ای جدید از تاریخ کردستان با بروز جنگ تحمیلی آغاز شد. مردم این استان نیز همگام با سایر نقاط کشور به دفاع از آرمان‌های انقلاب و سرزمین خود برآمدند. بر اساس تجربه‌ای ۴۰ ساله هم‌اکنون باید به واریسی این موضوع پرداخت که نقاط قوت و فرصت استان کردستان در دفاع از سرزمین چیست. بسیاری از این قوت‌ها و فرصت‌ها قبلاً و در طول تاریخ پس از انقلاب آشکار شده است، اما هم‌اینک با وجود بحران‌های جدیدی که در منطقه و کشورهای اطراف در حال ظهور است، می‌بایست فرصت‌های بالقوه و بالفعل استان کردستان را شناخت و از آنها در زمان‌های بحرانی بهره گرفت.

سوالات تحقیق

در شرایط کنونی، مهمترین چالش‌ها و فرصت‌های استان کردستان در دفاع از سرزمین چیست؟
موقعیت استان کردستان با توجه به چالش‌ها و فرصت‌های بالقوه و بالفعل، چگونه ارزیابی می‌شود؟
چه راهبردهایی برای برطرف کردن چالش‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌ها در منطقه پیشنهاد می‌شود؟

مبانی نظری پژوهش

دفاع سرزمینی

در دانشنامه جهان اسلام، دفاع همانند متون فقهی در معنای بازداشتن، دور کردن، پس زدن و مقابله کردن به کار رفته است که غالباً در دو مبحث بیان می‌شود؛ یکی در مبحث جهاد هنگام بحث از جهاد دفاعی، به معنای جنگیدن برای دفاع از مسلمانان و سرزمین‌های آنان؛ و دیگری در مبحث دفاع فرد از جان، مال و ناموس خود و دیگران در برابر هر گونه هجوم ظالمانه (دانشنامه جهان اسلام، ۱۳۹۳). مبحث اولی مربوط به دفاع سرزمینی و دومی به دفاع فردی مرتبط است، هر چند نمی‌توان این دو را از یکدیگر تفکیک نمود. امروزه دفاع به عنوان یکی از

دغدغه‌های تمامی دولت‌ها تلقی می‌شود. به عبارتی کشورها در قبال تهدیدهایی که متوجه شاخص‌های قدرت و امنیت آنها می‌شود درصدد دستیابی به سازوکارهایی هستند که بر مبنای آن توان دفاعی خود را افزایش داده، قادر به دفع تهدیدها گردند (پورموسوی، ۱۳۸۶: ۱). این دفاع تنها به برخی نقاط در شهرها و مناطق مرزی محدود نمی‌گردد، بلکه دفاع غیرنظامی و بسیج [در کل پهنه سرزمینی] را نیز در بر می‌گیرد (طحانی، ۱۳۹۳: ۳۹). دفاع از سرزمین و اصول دفاعی به دو دسته کلی یعنی عامل و غیرعامل تقسیم می‌شود. دفاع عامل با تکیه بر نقش انسان و بسیج جامعه، و دفاع غیرعامل مجموعه اقدامات بنیادی و زیربنایی است که در صورت به کارگیری و با استفاده از اصول مکان‌یابی، استتار، پوشش، پراکندگی و مواردی این چنینی، می‌تواند موجب تقلیل خسارات و کاهش صدمات و هزینه‌های سرسام‌آور گردد. سیاست‌های اصلی در دفاع عامل و غیرعامل مبتنی بر بقا و حفظ امنیت بوده و هدف کلی آن، ایمن‌سازی و کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌ها و تأسیسات مهم و حساس است (بهرام‌آبادی و یمانی، ۱۳۹۰: ۴۹). سابقه دفاع عامل و بخصوص غیرعامل به دوران‌های کهن و حتی هخامنشیان و ساسانیان برمی‌گردد و مواردی مانند ایجاد لایه‌های دفاعی در شهر، ایجاد شهرهای مرزی برای جنگ‌های احتمالی، ساختن شهرها بر روی بلندی و ایجاد راه‌آب‌ها در اطراف شهر از جمله اقدامات آن دوران برای افزایش سازوکارهای دفاعی بوده است (فرجی، مولایی و دیگران، ۱۳۹۴: ۲۵۰) ضمن آنکه همواره سپاه نظامی در این حکومت‌ها، آمادگی کامل برای دفاع از سرزمین و مردمان آن را داشته‌اند. پس از اسلام، دفاع از سرزمین‌های اسلامی از ضروریات فقه شیعه و سنی به شمار می‌رفت که در این راستا علاوه بر تبیین احکام و مسائل جهاد دفاعی، مردم را به ایستادگی و مقاومت در برابر دشمنان اسلام و مسلمین ترغیب و تشویق نموده‌اند. هر چند سرزمین‌های اسلامی به صورت بالقوه هیچ‌گاه از خطر هجوم دشمن در امان نبوده و از زمانی که اقتدار اسلام و مسلمین در عرصه جهاد نمودار گشته، مسلمانان همواره در معرض تهاجم بوده‌اند، اما در بعضی از مقاطع که دشمنان [به صورت بالفعل] وارد میدان شده و در سرزمین‌های اسلامی تاخت و تاز کرده‌اند، علمای اسلامی با احساس مسئولیت وارد عرصه شده و مردم را نیز به مقاومت تحریض کرده‌اند (ورعی، ۱۳۸۲: ۴۲). در قرآن کریم، بارها و به کرات اهمیت دفاع مشروع و دستاوردهای آن بر امت مسلمان یادآوری شده است (برای مثال نگاه کنید به: سوره بقره/آیه ۲۱۵؛ سوره حج/آیه ۳۹ و ۴۰؛ سوره حجر/آیه ۶۸ و ۶۹، سوره اسرا/آیه ۳۲). باید توجه داشت که دفاع سرزمینی فقط حوزه نظامی را شامل نمی‌شود و

انواع دفاع سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را نیز دربر می‌گیرد، اما دفاع نظامی، عمده‌ترین و اساسی‌ترین دفاع در برابر تهدیدات و خطرات احتمالی دشمن محسوب می‌شود (علی‌پور و دیگران، ۱۳۹۵: ۴).

نگرشی بر جنگ

در دهه‌های اخیر با توجه به وضعیت بحران‌زای جهانی، مطالعات مختلفی در باب جنگ و بخصوص تأثیر آن بر ساختار اجتماعی انجام گرفته است (نیکابا^۱، ۲۰۰۹؛ ایشیزو^۲، ۲۰۱۱؛ ماریک^۳، ۱۹۹۸). شاید بتوان ادعا کرد فصل مشترک تمام تاریخ جنگ‌هایی بوده است که بخشی از آن برای به دست آوردن ثروت سایر ملل و بخشی نیز در راستای حفظ تمامیت ارضی و دفاع از خاک کشور به وقوع پیوسته است. به همین دلیل تفکر در باب جنگ لازم و مبرم است. نظریه کلاوزویتس^۴ بیان می‌کند که جنگ یکی از پدیده‌های گسترده اجتماعی است (ایشیزو، ۲۰۱۱: ۴۲) و متشکل از سه عنصر فرصت‌ها، خشونت و هدف‌های عقلانی است که منجر به دستاوردهای ملی خواهد شد. شاید در سایه همین نظریه بود که بسیاری از جنگ‌ها در قرن بیستم به وقوع پیوست (کالدور^۵، ۲۰۱۳: ۱۱-۱۰). در پایان هزاره دوم، روشنفکران به دلیل جنگ‌های پی‌درپی در این قرن و خطر آن برای نسل‌های آتی وادار به بررسی ماهیت جنگ و حوادث اجتماعی شدند (لیبر^۶، ۲۰۰۹: ۱). البته سابقه این روشنگری‌ها به سده‌ها قبل و یونان باستان می‌رسد. در فلسفه یونان، فیلسوفانی مانند افلاطون (۴۷۲-۳۴۷ ق.م) و ارسطو (۳۸۴-۳۲۲ ق.م) با آنکه به تحسین جنگ نمی‌پردازند و حتی گه‌گاه آن را محکوم می‌کنند، حقانیت جنگ را چه به صورت دفاعی و چه به گونه تهاجمی^۷ زمانی که منافع و باقی «دولت‌شهر» ایجاب می‌کند، می‌پذیرند و بر آن به مثابه واقعیتی انکارناپذیر و ضروری صحنه می‌گذارند (نیکسون، ۱۹۹۹: ۲۹). ارسطو به روشنی مشخص می‌کند که صلح غایت جنگ است و آسایش هدف کار. او می‌نویسد: «در اثبات این نکته که قانون‌گذار باید هدف همه قوانین خود را چه درباره جنگ و چه درباره مسائل دیگر، صلح و آسایش در زندگی فردی قرار دهد،

1. Nyakabwa
2. Ishizu
3. Marwick
4. Clausewitz
5. Kaldor
6. Lieber

می‌توان از تاریخ گواه آورد. بیشتر کشورهای جنگ‌افروز فقط تا زمانی ایمن بوده‌اند که نبرد می‌کردند (نراقی: ۱۳۴۷: ۳۵). افلاطون، وجود جنگ را پدیده‌ای واقعی و بدیهی و نتیجه طبیعی ساختار انسان عنوان می‌کند و در عین حال، ضمن مذموم دانستن آن، گاهی برای حفظ دولت-شهر، وجود آن را ضروری می‌داند. در نظر افلاطون، تمایل مردم به چیزهایی که لزوم حیاتی ندارند و جزء نیازهای تجملاتی به شمار می‌روند، عامل اساسی جنگ است (قربانی، ۱۳۸۲: ۱۷-۱۸). در میان فلاسفه جدید، هگل از حامیان جنگ به شمار می‌آید. هگل همانند نیچه در زمره ستایشگران جنگ به شمار می‌آید. با آنکه هگل ستایشگر جدی جنگ و مدافع خصوصیت تعالی‌دهنده جنگ است، در عین حال برای اینکه خود را از اتهام‌های اغراق‌آمیز تبرئه کند، بر مصون ماندن جان و مال کشورها و جوامع درگیر جنگ تأکید دارد. چون هر کشوری حتی هنگامی که در جنگ است، کشور متخاصم را به عنوان کشوری دارای حق حاکمیت یعنی به عنوان شخصی واحد می‌شناسد، باید اعمال جنگیش نیز بر ضد چنین شخصی یعنی کشور- باشد و به جان و مال افراد عادی و خانواده‌ها گزند نرساند (عنایت، ۱۳۵۵: ۶۰۹). در میان متفکران اسلامی، امام خمینی همواره دفاع از اسلام و خاک کشور را جایز شمردند. امام خمینی جنگ را برای ملت مقاوم و مبارز ایران، عامل آگاهی، حرکت و خروج از فترت و سستی می‌دانست: «وقتی یک جنگی شروع شود، ملت ما بیدار می‌شود، بیشتر متحرک می‌شود.» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۵۷). ایشان در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران می‌فرمودند: «ایران برای خدا قیام کرده است، برای خدا ادامه می‌دهد و جز دفاع، جنگ ابتدایی با هیچ کس نخواهد کرد.» (صحیفه نور، ج ۱۶: ۶۸). در سوره بقره خداوند جنگ در این چهار ماه را گناهی بزرگ می‌داند و می‌فرماید: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ»؛ «از تو درباره جنگ کردن در ماه حرام سؤال می‌کنند؛ بگو جنگ در آن گناهی بزرگ است.» (بقره/۲۱۷)

در این آیات به یکی دیگر از مقررات جنگ و جهاد اسلامی اشاره شده است و آن احترام به ماه‌های حرام و پرهیز از جنگ و خونریزی در این چهار ماه می‌باشد. صلح در این ماه‌ها می‌تواند دامنه جنگ را از بین ببرد و مردم با آرامش بیشتری زندگی کنند.

در میان علوم مختلف، جامعه‌شناسان بیش از هر رشته‌ای در زمینه جنگ و بحران بین دو سرزمین مطالعه کرده‌اند. همه نظریات جامعه‌شناختی در مورد جنگ یک اصل مشترک دارند و

آن اینکه جنگ را یک پدیده طبیعی زندگی انسان‌ها در نظر می‌گیرند. اما این نظریات از لحاظ نحوه پیش‌بینی آینده با دیگران فرق می‌کنند. نظریات جامعه‌شناختی در مورد جنگ در دو دسته قابل تقسیم‌اند:

- نظریات خوش‌بینانه؛ این نظریات عقیده دارند جنگ زاده ساختار اجتماعی است و باید امیدوار بود و پیش‌بینی کرد که روزی این ساختار دگرگون شود؛ مثل سن سیمون، آگوست کنت، هربرت اسپنسر. از دیدگاه این نظریه‌پردازان مسائل گوناگون جامعه بشری از جمله جنگ معلول دگرگونی‌های ساختاری است (سی‌رایت، ۱۳۶۰: ۲۴)؛

- نظریات بدبینانه که معتقدند جنگ پدیده‌ای است ابدی و غالباً مفید مثل ایزوله، کمپلویچ و ژرژ سورل. در نظریات بدبینانه که از نظریات اجتماعی مارکسیست‌ها ناشی می‌گردد، جنگ ابدی فقرا علیه ثروتمندان وجود دارد و منشأ این تعارضات در مسائل رقابت‌های اقتصادی است. به عقیده آنان ستیزها وسیله دگرگونی‌های اجتماعی هستند و این دگرگونی‌ها را می‌توان موجب ایجاد جامعه متعادل و خوب دانست. این نظریات هیچ یک از جنبه‌های اجتماعی و هیچ پدیده جداگانه‌ای را بدون ارتباط با کل تاریخی و ساختار اجتماعی آن درک نمی‌کنند (ریترز، ۱۳۷۴: ۲۰۸).

راهبرد (استراتژی)

مفهوم راهبرد (استراتژی) بحث دامنه‌داری است که دو دیدگاه کاملاً متفاوت در مورد آن وجود دارد. برخی از متفکران ادعا می‌کنند که با توجه به گستردگی و پیچیدگی این واژه نمی‌توان تعریف جامع و کاملی برای آن در نظر گرفت (مورای و گریمسلی^۱، ۱۹۹۴: ۱) و بر این باورند که این تعاریف نه تنها به دلیل ماهیت متغیر راهبرد، بلکه در حقیقت به دلیل ابعاد مختلف و متنوع آن است که بروز چهره‌های متفاوت در یک روند تاریخی، تعریف آن را مشکل‌ساز کرده است (خلیلی، ۱۳۹۱: ۱۱۲). از آن سو عده‌ای دیگر از محققان، این واژه را جهان‌شمول و دارای معنایی مشخص بیان می‌کنند (استراچان^۲، ۲۰۰۵: ۳۴). ریشه کلمه راهبرد به یونان باستان بازمی‌گردد (آیتو^۳، ۱۹۹۰: ۵۰۵) و منظور آن شخصی است (در آغاز به طور مشخص به

1. Murray and Grimsley
2. Strachan
3. Ayto

استراتگوس^۱ اشاره داشت و بعدها این مفهوم به رهبران نظامی اطلاق شد) که رهبری یک ارتش نظامی را بر عهده دارد و به معنای دانش عمومی یا حکمت عمومی آن رهبر است (هوروات^۲، ۲۰۰۶). در تعریف مدرن راهبرد باید پذیرفت که راهبرد ماهیتی متغیر داشته و صرفاً بر اساس موقعیت‌های پیشرو است که باید به تعریف آن پرداخت. دیدگاه افرادی که بر ماهیت ثابت راهبرد تأکید می‌کنند، عمدتاً یا ریشه در تعریف لغوی از این پدیده دارد و یا به عناصر سازنده راهبرد اشاره دارد. با ارجاع به ریشه لغوی این پدیده (از یونان باستان) می‌توان گفت بر اساس نگرشی که نسبت به راهبرد از آن زمان وجود داشته، به تحلیل و تبیین ماهیت این پدیده پرداخته می‌شده است. همچنین ریشه تفکر راهبرد مدرن را می‌توان در راهبردشناسان کلاسیک سراغ گرفت. بررسی آثار ایشان نشان می‌دهد سؤال‌های بنیادینی که طی دو قرن گذشته با آنها دست به گریبان بوده‌اند، به شکل قابل ملاحظه‌ای ثابت بوده است (ملیک، ۱۳۸۴: ۲۹). در مجموع ابتدا باید پذیرفت که راهبرد نه ماهیتی کاملاً ثابت و پایدار داشته است که بر مبنای آن بتوان منکر تحول در این پدیده شد و نه آن چنان متغیر و سیال بوده است که نتوان ماهیتش را شناخت و از پدیده‌های دیگر متمایزش کرد (خلیلی، ۱۳۹۱: ۱۱۵). بر این مبنا و در سطح نظامی، راهبرد را هنر و علم به کارگیری منابع در جنگ در راستای تأمین بیشترین حمایت از سیاست ملی در جهت افزایش احتمال نیل به پیروزی و پیامدهای مساعد آن تعریف می‌کنند (فولادی، ۱۳۹۵: ۵۱) و در یک معنای کلی، راهبرد یک نقشه عملیاتی است که برای دستیابی به نتیجه نهایی طراحی شده است (عباسی و جعفری، ۱۳۹۰: ۱۵). در بسیاری از موارد، مفاهیم راهبرد و تاکتیک به جای یکدیگر مورد استفاده قرار می‌گیرد. اصولاً تا پیش از دهه‌های آخر قرن هیجدهم، نویسندگان ایتالیایی و اسپانیولی از ترکیب واژه‌های علم، هنر یا تاکتیک به جای راهبرد استفاده می‌کردند. اما به تدریج و به ویژه در اواسط قرن بیستم تفکیک راهبرد از تاکتیک قطعی شد و راهبرد به عنوان علم جنگ حدود خود را کاملاً با تاکتیک مشخص کرد تا جدا از آن و در عین حال با استفاده از آن راه خود را بگشاید. در تفکیک میان راهبرد و تاکتیک باید گفت که راهبرد را علم تحرکات خارج از دید دشمن می‌دانند، اما تاکتیک را علم تحرکاتی می‌دانند که در برابر چشم دشمن انجام می‌گیرد

1. strategos

2. Horwath

(ازغندی و روشن‌دل، ۱۳۷۴: ۱۰-۹). تاکتیک نظامی یا هنر سازمان‌دهی ارتش، فن کاربرد سلاح و یگان‌های نظامی به منظور درگیری و شکست دشمن در نبرد است. تحولات فلسفه و فناوری در طول تاریخ تأثیرات عمیقی بر تاکتیک‌های نظامی گذاشته‌اند. تاکتیک‌های ویژه برای شرایط گوناگون وجود دارند که گستره آنها از تأمین یک اتاق یا ساختمان شروع می‌شود و تا عملیات‌های وسیعی که برای مثال هدفشان ایجاد برتری هوایی بر فراز یک منطقه است، ادامه می‌یابند. امروزه تاکتیک‌های نظامی در تمام سطوح فرماندهی از یک فرد و گروه تا کل نیروهای مسلح را شامل می‌شوند. در واقع یگان‌هایی که در جنگ استفاده می‌شدند، انعکاسی از تاکتیک‌های هم‌عصرشان بوده‌اند و اندازه و ترکیب آنها نیز به نسبت تغییر کرده است. می‌توان گفت که راهبرد یک مسئله حکومتی است که از حصار قدرت و نیروی نظامی خارج شده است و سیاست، فرهنگ، اقتصاد و اجتماع را در بر می‌گیرد. راهبرد در واقع شامل ارزیابی و به کارگیری مجموعه‌ای از منابع و عوامل مختلف اجتماعی، مالی، فناوریانه، ژئوپلیتیکی و سیاسی است. به عبارت دیگر، راهبرد به طور عام به معنای فن هماهنگ کردن توانایی‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اعتقادی، روانی و نظامی یک ملت یا کشور و کاربرد آن در جهت تحقق بخشیدن به اهداف ملی است. بدین ترتیب، در هر شرایط زمانی و مکانی می‌تواند مطرح شده و کاربرد داشته باشد (امینیان، ۱۳۷۴: ۶۹).

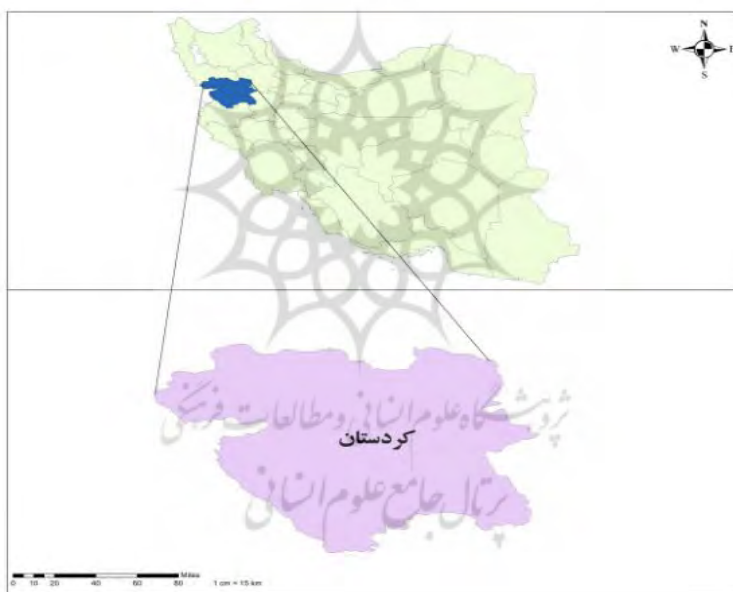
روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف، کاربردی-توسعه‌ای می‌باشد. داده‌ها و اطلاعات به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. در مبانی نظری پژوهش و استخراج مؤلفه‌های مربوط به مدل SWOT از روش کتابخانه‌ای (مقالات، کتاب‌ها، اسناد و مدارک مربوطه) استفاده شده است. در امتیازدهی به مدل SWOT و همچنین QSPM از روش میدانی استفاده شد؛ بدین صورت که ۱۵ نفر از متخصصان در حوزه جغرافیا و علوم سیاسی که از آگاهی و دانش لازم در زمینه مسائل کردستان برخوردار بودند، به صورت غیرتصادفی-هدفمند گزینش شدند و ضریب‌های ما بین ۰,۰۱ تا ۰,۰۹ را با توجه به اهمیت هر مؤلفه در مدل SWOT اختصاص داده‌اند که علاوه بر شناسایی درجه اهمیت هر کدام از چالش‌ها و فرصت‌ها، موقعیت منطقه نیز بر اساس طیف‌های چهارگانه (تدافعی، محافظه‌کارانه، رقابتی و تهاجمی) مشخص شد که در نهایت با تحلیل وضعیت موجود، راهبردهای مقتضی استخراج شده است و

به همان ترتیب مدل SWOT، اختصاص ضریب برای هر کدام از راهبردها در جهت اولویت‌بندی آنان انجام گرفت.

موقعیت و محدوده منطقه مورد مطالعه

استان کردستان در شمال غرب کشور با جمعیتی برابر با ۱۶۰۳۰۱۱ نفر در سال ۱۳۹۵ (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)، یکی از کانون‌های عمده جمعیتی کشور محسوب می‌گردد. این استان از شمال به استان‌های آذربایجان غربی و زنجان، از شرق به استان‌های همدان و زنجان، از جنوب به استان کرمانشاه و از غرب به کشور عراق محدود است. استان کردستان با مرکزیت شهر سنندج، متشکل از ۱۰ شهرستان است که ۱,۷ درصد از مساحت کل کشور را در بر گرفته است.

نقشه ۱: محدوده مورد مطالعه

همجواری استان کردستان با کشور عراق و به طور خاص منطقه کردستان عراق موجب شده تا اهمیت مطالعاتی آن از دیدگاه امنیتی و دفاعی همواره مورد توجه باشد. وجود بازارچه‌های مرزی همانند بازارچه باشماق در مریوان، تأثیر تحولات کردستان عراق بر کردستان ایران، وجود

حزب‌ها و گروهک‌های ضدانقلاب همانند پژاک در کردستان عراق و اندیشه کردستان یکپارچه از مهمترین ملاحظات تأثیرگذار امنیتی- دفاعی استان کردستان محسوب می‌گردد. در کنار این موارد باید به نزدیکی روابط اسرائیل و کردستان عراق در یک دهه گذشته و بخصوص در زمان صدارت مسعود بارزانی اشاره کرد که تأثیر آن بر کردستان ایران نه نظامی، بلکه سیاسی و فرهنگی است و اندیشه کردستان یکپارچه و یا ناسیونالیسم کردی را احیا می‌نماید و از عمده تبعات آن افزایش بی‌علاقگی به حکومت مرکزی در ایران و واگرایی مردم کردستان است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۵) که با بهره‌گیری از فرصت‌های داخلی در استان کردستان می‌توان این تهدید را به چشم‌اندازی مثبت تبدیل کرد.

بحث و یافته‌های پژوهش

پاسخ به سؤال اول: مهمترین چالش‌ها و فرصت‌های استان کردستان در دفاع از سرزمین چیست؟

تعیین نقاط ضعف و قوت

در این گام نقاط قوت و ضعف شناسایی شده در مرحله ارزیابی محیط درونی، در ستون‌های ماتریس نقاط ضعف و نقاط قوت قرار می‌گیرند. ارزیابی محدوده درونی به منظور تشخیص نقاط ضعف و قوت آن است. نقاط ضعف و قوت جزء فعالیت‌های قابل کنترل محدوده هستند که در هر مقطع زمانی به محدوده سود یا زیان می‌رسانند. فرآیند ارزیابی محیط درونی، موازی با فرآیند بررسی عوامل بیرونی است.

جدول ۱: نقاط ضعف و قوت استان کردستان در دفاع از سرزمین

امتیاز نهایی	رتبه	ضریب	عوامل داخلی سیستم	[۴۰: ۳۰: ۱۰:]
۰,۰۶	۲	۰,۰۳	ارتفاعات منطقهٔ مریوان و افزایش قدرت دید نیروهای نظامی	
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	همگرایی اغلب ساکنان به دولت مرکزی	
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	آگاهی عمومی مردم کردستان نسبت به تحولات موجود در منطقه	

ارائه راهبردسنجی چالش‌ها و فرصت‌های استان کردستان /... / ۱۱۳

امتیاز نهایی	رتبه	ضریب	عوامل داخلی سیستم		
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	تعصب و غیرت مردمان منطقه نسبت به کشور		
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	اشتغال و فعالیت ساکنان در استان کردستان و سایر استان‌ها		
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	اهمیت دادن دولت به تأمین امنیت مردم این منطقه		
۰,۱۵	۳	۰,۰۵	تدابیر امنیتی دولت و ضربه وارد کردن به گروه‌های ضد انقلاب		
۰,۰۲	۱	۰,۰۲	حجم قابل توجه جمعیت فعال در منطقه		
۰,۰۲	۱	۰,۰۲	راه‌اندازی فعالیت اقتصادی در نواحی مرزی مانند بازارچه‌های مرزی بانه و مریوان		
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	موقعیت کوهستانی منطقه و سخت بودن عملیات‌ها		محدودیت ظرفیت در نقاط مرزی برای واحدهای بزرگ نظامی
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	نبود معابر و محورهای آمادی و لجستیکی		
۰,۰۶	۲	۰,۰۳	پوشش جنگل‌های نامرتب در نواحی کوهستانی		
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	دره‌های عظیم که مانعی برای هماهنگی عملیات‌ها است		
۰,۱۸	۳	۰,۰۶	محدودیت ظرفیت در نقاط مرزی برای واحدهای بزرگ نظامی		
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	آرایش جمعیتی روستاها که مانند چادرهای عشایر		
۰,۳۶	۴	۰,۰۹	پیوندهای قومی و قبیله‌ای و ناسیونالیسم کردی در		
۰,۲۱	۳	۰,۰۷	تخلیه و کاهش جمعیت روستاهای مرزی به دلیل محرومیت		
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	گرایش برخی از ساکنان به سمت گروه‌های ضدانقلاب و تروریسم		
۰,۰۳	۱	۰,۰۳	شرایط سخت و محدودیت عملیات‌ها در زمستان		
۳,۱۳	*	۱	مجموع		

تعیین نقاط تهدید و فرصت

در این گام فرصت‌ها و تهدیدهای شناسایی شده در مرحله ارزیابی محیط بیرونی، در سطرهای ماتریس فرصت‌ها و تهدیدها قرار می‌گیرند. این مرحله به تبیین و توصیف محیط بیرونی به منظور مشخص نمودن فرصت‌ها و تهدیداتی می‌پردازد که سامانه با آن روبرو است. فرصت‌ها به مجموع عواملی اشاره دارد که در صورت برنامه‌ریزی برای تقویت قوت‌ها به پتانسیل منطقه بدل خواهد شد. در واقع فرصت‌ها به چشم‌انداز آتی اشاره دارد که در صورت برنامه‌ریزی هوشمندانه می‌تواند بر امنیت و توان دفاعی منطقه تأثیرگذار باشد. تهدیدها نیز همانند فرصت‌ها به چشم‌انداز آتی اشاره دارد که در صورت برطرف نکردن ضعف‌ها، می‌تواند منطقه را با چالش اساسی روبرو کند. در مجموع می‌توان بیان کرد که عوامل درونی شامل ضعف‌ها و قوت‌ها در شرایط کنونی در منطقه نمایان است، اما عوامل بیرونی شامل فرصت‌ها و تهدیدها مربوط به موقعیت آینده است، هر چند احتمال دارد که منطقه در سطح ناچیزی از آن برخوردار باشد.

جدول ۲: نقاط فرصت و تهدید استان کردستان در دفاع از سرزمین

امتیاز نهایی	رتبه	ضریب	عوامل خارجی سیستم
۰,۱۸	۳	۰,۰۶	استفاده از ظرفیت مرز نشینان به عنوان حافظان تأمین
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	مقابله دستگاه‌های دولتی در برابر جنگ نرم
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	تقویت احساس ناسیونالیسم ملی و همگرایی مردم کردستان نسبت به کشور
۰,۱۵	۳	۰,۰۵	گسترش شبکه‌های ارتباطی و افزایش راه‌های اصلی و فرعی
۰,۲۱	۳	۰,۰۷	گسترش و تقویت نیروهای نظامی و انتظامی جمهوری اسلامی ایران در مناطق کردنشین در مواقع حساس و بحرانی
۰,۱۵	۳	۰,۰۵	استفاده از نیروهای آموزش‌دیده و سازمان‌یافته از طرف دولت مرکزی در منطقه کردستان

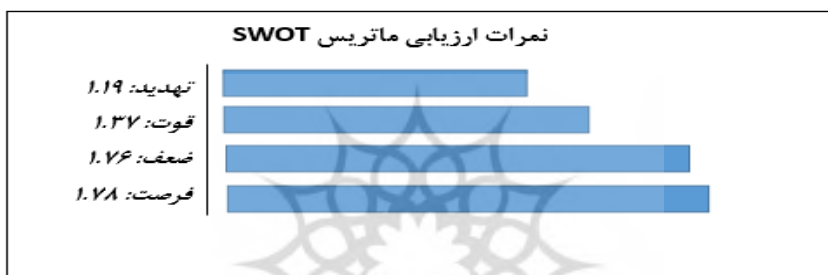
امتیاز نهایی	رتبه	ضریب	عوامل خارجی سیستم
۰,۱	۲	۰,۰۵	تثبیت جمعیت در نقاط مرزی و روستایی به عنوان ناظران کنترل اجتماعی در برخورد با عوامل ناامنی و بحران‌زا
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	تدوین سند راهبردی منطقه و شناخت نقاط بحران‌زا و در معرض حمله دشمن
۰,۰۳	۱	۰,۰۳	از بین رفتن و متلاشی شدن حزب‌های ضدانقلاب و پناهنده شدن اغلب آنان به کشور سوئد
۰,۳۶	۴	۰,۰۹	برانگیختن احساسات مردم از طریق عناصر ضدانقلاب و استفاده از برنامه از پیش طراحی شده مانند اصطلاحات «کردستان یکپارچه و یا خودمختاری هم‌جواری با کشور عراق و نفوذ ناامنی این منطقه به
۰,۱	۲	۰,۰۵	عملیات‌های خشونت‌بار و تروریستی گروهک پژاک به
۰,۲۱	۳	۰,۰۷	استفاده دشمن از رسانه‌ها و شبکه‌های ماهواره‌ای و
۰,۲۱	۳	۰,۰۷	کمک‌های مالی برخی از کشورهای خارجی به گروهک‌های ضد انقلاب و تأمین هزینه عملیات این گروهک‌ها
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	نفوذ افراد پژاک در داخل روستاهای مرزی و به دست آوردن اطلاعات از مردم روستانشین
۰,۱	۲	۰,۰۵	افزایش درگیری‌های قومی و قبیله‌ای بین مناطق
۰,۰۳	۱	۰,۰۳	جذب مردم منطقه کردستان به گروهک‌های خارج‌نشین با وعده کمک‌های مالی و حقوق بالا
۲,۹۷	*	۱	مجموع

گروهک‌ها

پاسخ به سؤال دوم: موقعیت استان کردستان با توجه به چالش‌ها و فرصت‌های بالقوه و بالفعل، چگونه ارزیابی می‌شود؟

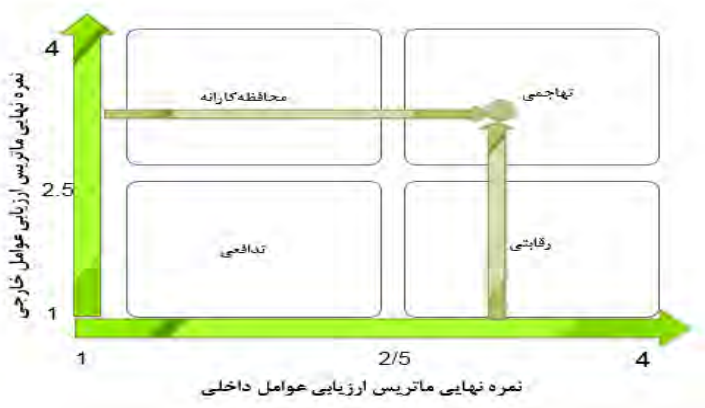
پس از فهرست کردن مجموع نقاط داخلی و خارجی امتیازات آنها محاسبه شد. نمراتی که

به هر یک از گزینه‌ها داده شد، بر اساس شدت اهمیت و تأثیرگذاری آن گزینه بوده است. نمره رتبه بین ۱ تا ۴ است که بر اساس اهمیت هر یک از گزینه‌ها به آنها تعلق می‌گیرد؛ به گونه‌ای که نمره ۴ دارای بیشترین اهمیت و نمره ۱ دارای کمترین اهمیت است. ضریب نیز بر اساس میانگین سؤالات از ۱ محاسبه شده است؛ به گونه‌ای که اهمیت هر یک از گزینه‌ها بیشتر باشد، نمره بیشتری به آن تعلق خواهد گرفت و برعکس. در انتها نیز امتیاز نهایی بر اساس حاصل ضرب ضریب و رتبه به دست آمده است. در نمودار ۱ مجموع نمرات به دست آمده در هر کدام از نقاط داخلی و خارجی قابل مشاهده است.

شکل ۱: مجموع نمرات حاصل شده از عوامل داخلی و خارجی

بر اساس مجموعه نمرات حاصل از مدل SWOT، موقعیت استان کردستان تهاجمی می‌باشد؛ یعنی استان کردستان می‌تواند با استفاده از فرصت‌ها، موقعیت خود را بهبود بخشد. موقعیت تهاجمی گویای وضعیت مطلوب استان کردستان در دفاع از سرزمین است. در نمودار ۲ موقعیت استان کردستان نشان داده شده است.

شکل ۲: موقعیت استان کردستان (تهاجمی) بر اساس مدل SWOT

پاسخ به سؤال سوم: چه راهبردهایی برای برطرف کردن چالش‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌ها در منطقه پیشنهاد می‌شود؟

در ماتریس SWOT در هر مرحله دو عامل با هم مقایسه می‌شوند و هدف این نیست که بهترین راهبردها را مشخص نمود، بلکه هدف تعیین راهبردهای قابل اجرا است. در جدول ۴ نیز ابتدا نقاط داخلی و خارجی فهرست شده‌اند و سپس به صورت ماتریسی که در جدول قابل مشاهده است، مهمترین راهبردها به صورتی انتخاب شده‌اند که بتوان با استفاده از نقاط قوت و فرصت، نقاط ضعف و تهدید کردستان در دفاع از سرزمین را از بین برد.

جدول ۳: ماتریس SWOT در استان کردستان جهت تدوین راهبرد

نقاط ضعف (WEAKNESS)	نقاط قوت (STRENGTH)	ماتریس عوامل داخلی
<ul style="list-style-type: none"> ▪ موقعیت کوهستانی منطقه و سخت بودن عملیات‌ها ▪ نبود معابر و محورهای آمادی و پشتیبانی ▪ پوشش جنگل‌های نامرتب در نواحی کوهستانی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ارتفاعات منطقه مریوان و افزایش قدرت دید نیروهای نظامی ▪ همگرایی اغلب ساکنان به دولت مرکزی ▪ آگاهی عمومی مردم 	

<ul style="list-style-type: none"> ▪ دره‌های عظیم که مانعی برای هماهنگی عملیات‌ها است ▪ محدودیت ظرفیت در نقاط مرزی برای واحدهای بزرگ نظامی ▪ آرایش جمعیتی روستاها که مانند چادرهای عشایر کوچ‌رو است ▪ پیوندهای قومی و قبیله‌ای و ناسیونالیسم کردی در نواحی مرزی ▪ تخلیه و کاهش جمعیت روستاهای مرزی به دلیل محرومیت ▪ گرایش برخی از ساکنان به سمت گروه‌های ضدانقلاب و تروریسم ▪ شرایط سخت و محدودیت عملیات‌ها در زمستان 	<p>کردستان نسبت به تحولات موجود در منطقه</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ تعصب و غیرت مردم منطقه نسبت به کشور ▪ اشتغال و فعالیت ساکنان در استان کردستان و سایر استان‌ها ▪ اهمیت دادن دولت به تأمین امنیت مردم این منطقه ▪ تدابیر امنیتی دولت و ضربه وارد کردن به گروه‌های ضد انقلاب ▪ حجم قابل توجه جمعیت فعال در منطقه ▪ راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی در نواحی مرزی مانند بازارچه‌های مرزی بانه، مریوان و ... 	<p>ماتریسی عوامل خارجی</p>
<p>راهبردهای (محافظه‌کارانه) WO</p>	<p>راهبردهای (تهاجمی) SO</p>	<p>فرصت‌ها (OPPORTUNITY)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ راه‌سازی و شناسایی نقاط آسیب‌پذیر در مناطق مرزی ▪ تجهیز کردن منطقه به امکانات و تسهیلات به روز برای مقابله با حرکات چریکی دشمن ▪ مقابله با جنگ‌های روانی دشمن و آگاه کردن مردم به راهکارهای مقابله با 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ فرهنگ‌سازی و افزایش آگاهی مردم نسبت به عوامل نامنی (SO1) ▪ استقرار نیروی‌های امنیتی کشور در کوهستان‌های منطقه و شناسایی نقاط بحرانی (SO2) ▪ استفاده از 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ استفاده از ظرفیت مرزنشینان به عنوان حافظان تأمین امنیت در کردستان ▪ مقابله دستگاه‌های دولتی کشور در برابر جنگ نرم گروهک‌های خارج‌نشین ▪ تقویت احساس ناسیونالیسم ملی و همگرایی مردم کردستان نسبت به کشور ▪ گسترش شبکه‌های ارتباطی و افزایش راه‌های اصلی و فرعی

<p>جنگ نرم</p>	<p>فرصت‌های بومی استان کردستان (SO3)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ آبادانی منطقه و افزایش همگرایی مردم کردستان به دولت مرکزی (SO4) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ گسترش و تقویت نیروهای نظامی و انتظامی جمهوری اسلامی ایران در مناطق کردنشین در مواقع حساس و بحرانی ▪ استفاده از نیروهای آموزش دیده و سازمان یافته از طرف دولت مرکزی در منطقه کردستان ▪ تثبیت جمعیت در نقاط مرزی و روستایی به عنوان ناظران کنترل اجتماعی در برخورد با عوامل ناامنی و بحران‌زا ▪ تدوین سند راهبردی منطقه و شناخت نقاط بحران‌زا و در معرض حمله دشمن ▪ از بین رفتن و متلاشی شدن حزب‌های ضدانقلاب و پناهنده شدن اغلب آنان به کشور سوئد
<p>راهبردهای (تدافعی) WT</p>	<p>راهبردهای (رقابتی) ST</p>	<p>تهدیدها (THREATMENT)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ اختصاص بودجه مزاد بر بودجه کلی استان کردستان در جهت کنترل نقاط مرزی و مجهز کردن راه‌ها و مسیرهای در معرض حمله دشمن ▪ تثبیت جمعیت در نقاط روستایی ▪ تجهیز مناطق بحرانی منطقه به سلاح‌ها و ابزارهای نوین دفاعی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ کنترل شدید مرزها برای جلوگیری از ورود گروهک تروریستی پژاک و غیره به داخل کشور ▪ آشنا کردن مردم با اهداف گروهک‌ها و مقاصد آنان ▪ افزایش همگرایی مردم کرد به یکدیگر و جلوگیری از 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ برانگیختن احساسات مردم توسط عناصر ضدانقلاب و استفاده از برنامه از پیش طراحی شده مانند «کردستان یکپارچه و یا خودمختاری کردستان» ▪ هم‌جواری با کشور عراق و نفوذ ناامنی این منطقه به داخل کردستان ▪ عملیات‌های خشونت بار و تروریستی گر وهک پژاک به پاسگاه‌های مرزی ▪ استفاده دشمن از رسانه‌ها و

<ul style="list-style-type: none"> ▪ افزایش همگرایی مردم کرد به دولت مرکزی ▪ تدوین سند جامع امنیتی و دفاعی در این منطقه و شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها آن در دفاع از سرزمین 	<ul style="list-style-type: none"> تفرقه‌اندازی در داخل کردزبانان ▪ تجهیز پاسگاه‌های مرزی به تسلیحات بروز و افزایش نیروها در این پاسگاه‌ها برای مقابله با عملیات‌های ناگهانی دشمن 	<p>شبکه‌های ماهواره‌ای و راه‌اندازی جنگ نرم</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ کمک‌های مالی برخی از کشورهای خارجی به گروهک‌های ضد انقلاب و تأمین هزینه عملیات این گروهک‌ها ▪ نفوذ افراد پژاک در داخل روستاهای مرزی و بدست آوردن اطلاعات از مردم روستانشین ▪ افزایش درگیری‌های قومی و قبیله‌ای بین مناطق کردنشین ▪ جذب مردم منطقه کردستان به گروهک‌های خارج‌نشین با وعده کمک‌های مالی و حقوق بالا
--	---	--

ارائه ماتریس برنامه‌ریزی راهبردهای کمی (QSPM) برای اولویت‌بندی آنها

در این مرحله ابتدا با اولویت‌بندی راهبردهای قابل قبول به دست آمده در مرحله قبل از طریق قضاوت شهودی راهبردهای نهایی را انتخاب کرده و با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) امتیاز نهایی هر معیار مشخص می‌شود. در اجرای ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی از تجزیه و تحلیل‌های مرحله اول و نتیجه حاصل از مقایسه عوامل داخلی و خارجی در مرحله دوم استفاده می‌شود تا به وسیله آن شیوه‌های عینی راهبردهای قابل اجرا مشخص شوند. از این ماتریس جهت تعیین میزان جذابیت راهبردهای تدوین شده استفاده می‌گردد و با استفاده از این ماتریس می‌توان به صورت عینی راهبردهای گوناگون را که در زمره بهترین راهبردها هستند، مشخص نمود.

۰,۰۴	۱	۰,۰۴	۱	۰,۱۲	۳	۰,۰۴	۱	۰,۰۴	W1
۰,۱۶	۲	۰,۰۸	۱	۰,۲۴	۳	۰,۰۸	۱	۰,۰۸	W2
۰,۰۳	۱	۰,۰۳	۱	۰,۰۹	۳	۰,۰۳	۱	۰,۰۳	W3
۰,۰۸	۱	۰,۰۸	۱	۰,۲۴	۳	۰,۰۸	۱	۰,۰۸	W4
۰,۰۶	۱	۰,۰۶	۱	۰,۱۸	۳	۰,۰۶	۱	۰,۰۶	W5
۰,۰۸	۲	۰,۱۶	۴	۰,۱۲	۳	۰,۰۴	۱	۰,۰۴	W6
۰,۳۶	۴	۰,۳۶	۴	۰,۲۷	۳	۰,۰۹	۱	۰,۰۹	W7
۰,۲۸	۴	۰,۲۸	۴	۰,۰۷	۱	۰,۱۴	۲	۰,۰۷	W8
۰,۱۶	۴	۰,۱۶	۴	۰,۰۴	۱	۰,۰۴	۱	۰,۰۴	W9
۰,۰۳	۱	۰,۰۳	۱	۰,۰۹	۳	۰,۱۲	۴	۰,۰۳	W10
*	*	*	*	*	*	*	*	*	قوت‌ها
۰,۰۳	۱	۰,۰۳	۱	۰,۱۲	۴	۰,۰۳	۱	۰,۰۳	S1
۰,۳۲	۴	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	۱	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	S2
۰,۱۶	۲	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	۱	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	S3
۰,۱۶	۲	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	۱	۰,۰۸	۱	۰,۰۸	S4
۰,۱۶	۴	۰,۱۶	۴	۰,۰۴	۱	۰,۰۴	۱	۰,۰۴	S5
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	۱	۰,۱۶	۴	۰,۰۴	۱	۰,۰۴	S6
۰,۰۵	۱	۰,۰۵	۱	۰,۰۲	۴	۰,۰۵	۱	۰,۰۵	S7
۰,۰۸	۴	۰,۰۸	۴	۰,۰۴	۲	۰,۰۲	۱	۰,۰۲	S8
۰,۰۸	۴	۰,۰۸	۴	۰,۰۲	۱	۰,۰۲	۱	۰,۰۲	S9
۲,۴۴	*	۲,۶۸	*	۲,۲۸	*	۱,۶۴	*	۱	جمع
۴,۱۷	*	۴,۶۳	*	۴,۳۸	*	۴,۳۹	*	*	مجموع نمره‌های جذابیت

با توجه به راهبردهای انتخاب شده بر اساس مدل SWOT و نتایج جدول QSPM، راهبردهای

منتخب در جدول ۵ اولویت‌بندی شده‌اند.

جدول ۵: اولویت‌بندی راهبردهای منتخب

رتبه	نمره جذابیت	راهبردها
۲	۴,۳۹	SO1
۳	۴,۳۸	SO2
۱	۴,۶۳	SO3
۴	۴,۱۷	SO4

نتیجه‌گیری

تحولات جهانی و بروز بحران‌های پی در پی در پی در هزاره سوم، محققان را ناگزیر ساخته تا راهکارهای اصولی‌تری را نسبت به نواحی کشور و بخصوص نواحی مرزی در پیش گیرند که آمیزه‌ای از شرایط اقتصادی- اجتماعی و امنیتی کشورهای همسایه را پذیرفته‌اند. امروزه عوامل گوناگونی اعم از محرک‌های داخلی و خارجی سعی در تضعیف توان دولت‌ها در راستای بهره‌برداری از منافع اقتصادی آنها را دارد. یکی از این محرک‌ها، به ناامنی‌ها و کاهش همگرایی مردم به دولت مرکزی در نواحی مرزی اشاره دارد. در کشور ایران نیز بخصوص پس از انقلاب اسلامی همواره دسیسه‌ها و تحرکات سیاسی و نظامی سعی داشته تا توان سرزمینی را تضعیف سازد که یکی از این نقاط سرزمینی همواره استان کردستان می‌باشد که با توجه به پیشینه تاریخی و شرایط کنونی، موقعیت مناسبی برای عناصر ضدانقلاب فراهم بوده است تا با طرح دسیسه‌های سیاسی و نظامی و اقدامات مربوط به جنگ نرم، زمینه‌های واگرایی و جدایی‌گزینی سرزمینی را فراهم سازند که البته با هوشیاری مردم منطقه و برنامه‌های هوشمندانه حاکمیت کشور اسلامی ایران این اقدامات نتیجه‌ای جز شکست در پی نداشته است. در همین راستا این پژوهش با تأکید بر چالش‌ها و فرصت‌های استان کردستان در دفاع سرزمینی، به استخراج مهمترین عوامل درونی (ضعف و قوت) و بیرونی (فرصت و تهدید) منطقه پرداخت که در نهایت پس از امتیازدهی هر یک از مؤلفه‌ها، راهبردهای نهایی با توجه به وضعیت منطقه استخراج شد. نتایج مدل SWOT نشان داد که استان کردستان دارای موقعیت تهاجمی است؛ بدین معنا که با استفاده از قوت‌های موجود می‌توان در آینده فرصت‌های بی‌شماری را ایجاد نمود که علاوه بر از بین بردن چالش‌های امنیتی، عاملی برای همگرایی به دولت مرکزی و دفاع از کشور در

شرایط جنگی و بحرانی است. راهبردهایی که در این پژوهش استخراج شد، دو هدف عمده را دنبال می‌نماید؛ اولاً این راهبردها می‌تواند بسیاری از نقاط ضعف و تهدید منطقه را از بین ببرد و ثانیاً به کمک این راهبردها می‌توان نقاط قوت و فرصت منطقه را تقویت نمود. در نهایت با استفاده از مدل QSPM اولویت‌بندی راهبردها با توجه به نقش هر یک در پیشرفت امنیتی منطقه انجام گرفت که راهبرد «استفاده از فرصت‌های بومی/استان» شامل سرمایه‌های طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، انسانی، فیزیکی، هوشمندی و غیره در اولویت اول قرار گرفت. این راهبرد می‌تواند علاوه بر اشتغال ساکنان مرزنشین و افزایش کیفیت زندگی آنان، زمینه‌های دلبستگی و وابستگی به دولت مرکزی را فراهم نماید و ساکنانی که اشراف کامل نسبت به وضعیت منطقه دارند، در رأس برنامه‌ها قرار گیرند. در نهایت پیشنهادهایی در راستای از بین بردن چالش‌های منطقه و به موازات آن، دستیابی به راهبردهای استخراج‌شده، مطرح شده است.

پیشنهادها

- استفاده از نیروهای بومی منطقه در پاسداری از مرزها و مراکز نظامی و امنیتی؛
- افراد غیربومی که در استان کردستان مسئولیت دارند، باید آموزش دیده، سازمان‌یافته و عمق مسئله کردستان را درک کرده باشند؛
- گسترش و تقویت نیروهای امنیتی و انتظامی در مناطق بحران‌زا؛
- شناسایی نقاط بحرانی و تشکیل کارگروه‌هایی برای از بین بردن فضاهای ناامن؛
- تدوین سند جامع امنیت در غرب کشور و شناسایی چالش‌ها و فرصت‌ها؛
- افزایش خدمات و امکانات به مردم بومی نواحی مرزی هم در جهت آبادانی و هم در جهت افزایش همگرایی نسبت به دولت مرکزی؛
- جاده‌سازی و راه‌سازی در نقاطی که دسترسی نیروهای امنیتی کشور به آن دشوار است و گروهک پژاک از آن نقاط عملیات تروریستی انجام می‌دهد؛
- آموزش و فرهنگ‌سازی مردم کردستان نسبت به عوامل ناامنی و نحوه شناسایی عوامل ناامنی از طریق رسانه‌های عمومی بخصوص شبکه کردستان؛
- استفاده از ابزارهای دستگاه دیپلماسی کشور با کشورهای عراق و ترکیه برای بیرون راندن گروه‌های تروریستی و احزاب مخالف نظام اسلامی از مرزهای غربی در

کشورهای همسایه؛

- ایجاد بازارچه در نواحی مرزی استان هم در راستای اشتغال مردم و افزایش همگرایی به دولت مرکزی و هم در راستای کنترل و نظارت اجتماعی بر مرزها.

فهرست منابع

- ازغندی، علیرضا (۱۳۸۴) جنگ و صلح؛ بررسی مسائل نظامی و استراتژیک معاصر، تهران: انتشارات سمت
- ازغندی، علیرضا، روشندل، جلیل (۱۳۷۴)، *مسائل نظامی و استراتژیک معاصر*، تهران: انتشارات سمت
- امینیان، بهادر (۱۳۷۴) عناصر سازنده تفکر نظامی نوین، *فصلنامه سیاست دفاعی*، شماره ۱۰ و ۱۱
- آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، کد ۶۹۱، تحلیل وقایع
- آقایی، پرویز (۱۳۹۵) *ارزیابی پتانسیل‌های استان کردستان در دفاع از سرزمین با تبیین ژئوپلیتیکی کردستان عراق*، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- بهرام‌آبادی، بهروز و یمانی، مجتبی (۱۳۹۰)، بررسی شاخص‌های ژئومورفولوژیکی مناطق خشک و تأثیر آن در مکان‌یابی منطقه دفاع عامل و غیر عامل یگان‌های نظامی، *فصلنامه مدیریت نظامی*، ۱۱ (۴۴)، ۶۸-۴۷
- پورموسوی، سیدموسی (۱۳۸۶)، ملاحظات دفاعی-امنیتی در آمایش سرزمین جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، ۵ (۱۵)، ۲۳-۱
- جلایی‌پور: حمیدرضا (۱۳۷۲) *کردستان*، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه
- خلیلی، رضا (۱۳۹۱) تحول تاریخی-گفتمانی مفهوم استراتژی، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، ۱۵ (۵۸)، ۱۴۲-۱۰۹
- دانشنامه جهان اسلام (۱۳۹۳) اصطلاح فقهی و حقوقی دفاع، انتشارات بنیاد دایرةالمعارف اسلامی، جلد ۱۷
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴) *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی
- سایت استانداری کردستان (www.ostan-kd.ir)
- سایت مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir)
- سی‌رایت، میلز (۱۳۶۰) *بینش جامعه‌شناختی: نقدی بر جامعه‌شناسی آمریکایی*، عبدالمعبود انصاری، تهران: انتشارات نی
- موسوی خمینی، روح‌الله، *صحیفه نور*، جلد ۱۲ تا ۲۰، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(۵)
- صفوی، سید یحیی (۱۳۸۴) *مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران*، جلد اول، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین^(۶)
- طحانی، غلامرضا (۱۳۹۳) بررسی نقش آمایش سرزمینی در امنیت جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه علوم و فنون نظامی*، ۱۰ (۲۷)، ۴۸-۲۹

- عباسی، علی و جعفری، رضا (۱۳۹۰) تبیین وجوه راهبردی، تاکتیکی و عملیاتی فرماندهی حضرت امام خمینی(ره) در جنگ تحمیلی، *فصلنامه مدیریت نظامی*، ۱۱(۴۲)، ۱۱-۴۲
- علی پور، عباس؛ هاشمی، مصطفی؛ فرهادی خواه، حسین (۱۳۹۵) بررسی ملاحظات سیاسی-امنیتی-دفاعی آمایش سرزمین با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد)، *پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*، ۴ (۱۶)، ۱-۲۸
- عنایت، حمید (۱۳۵۵) *فلسفه هگل*، تهران: سازمان کتاب‌های جیبی
- عنایت، حمید (۱۳۶۳) *سیری در اندیشه سیاسی عرب*، تهران: انتشارات امیرکبیر
- فرجی مولایی، امین؛ علیوردیلو، هادی؛ حسینی امینی، حسن (۱۳۹۴) آمایش دفاعی سرزمین از منظر پدافند غیرعامل، *فصلنامه جغرافیا*، ۱۳ (۴۵)، ۲۷۴-۲۴۷
- فولادی، بهروز (۱۳۹۵) بررسی راهبردهای ایران در برابر استراتژی آمریکا در منطقه خلیج فارس در دهه ۹۰ میلادی، *تحقیقات جدید در علوم انسانی*، ۲ (۴)، ۶۶-۴۸
- قرآن کریم
- قربانی، قدرت الله (۱۳۸۲) تأملی فلسفی در علل آغاز جنگ ایران و عراق، *فصلنامه نگین ایران*، ۲(۵)، ۱۶-۲۸
- ملیک، مهان (۱۳۸۴) *سیر تکامل تفکر استراتژیک*، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
- نراقی، احسان (۱۳۴۷) *علوم اجتماعی و سیر تکوینی آن*، جلد دوم، تهران
- نیکسون، ریچارد (۱۹۹۹) *پیروزی بدون جنگ*، ترجمه فریدون دولتشاهی، تهران: انتشارات اطلاعات
- ورعی، سیدجواد (۱۳۸۲) مبانی فقهی دفاع از سرزمین‌های اسلامی، *فصلنامه حکومت اسلامی*، ۱ (۲)، ۷۱-۴۲
- Ayto, J. (1990). Dictionary of word origins. New York: Arcade Publishing.
- Horwath, R. (2006). The origin of strategy. Retrieved from http://www.strategyskill.com/Articles_Samples/origin_strategy.pdf
- Ishizu, Tomoyuki. (2011). Total War and Social Changes: With a Focus on Arthur Marwick's Perspective on War. Retrieved from <http://www.nids.go.jp/english/event/forum/pdf/2011/09.pdf>
- Kaldor, Mary., (2013). In Defence of New Wars. Stability: International Journal of Security and Development. 2(1), pp 1-16., DOI: <http://doi.org/10.5334/sta.at>
- Lieber, Keir (2009), War, Peace, and International Political Realism, University of Notre Dame Press, 352 pages
- Marwick, A. (1988). Total War and Social Change. London: Palgrave Macmillan
- Murray, W., & Grimsley, M. (1994). Introduction: On strategy. In W. M. Williamson, M. Knox, & A. Bernstein (Eds.), The making of strategy: Rulers,

states, and war (pp.1-23). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Nyakabwa, K. (2009). Armed Conflict, Displacement, Gender based violence in Africa and Anomie The case of Darfur. In M. Ndulo & M. Grieco (Eds.), Power, Gender and Social Change in Africa. (pp. 327-340). Newcastle: Cambridge University

Strachan, H. (2005). The lost meaning of strategy. Survival, 47 (3), 33-54.

